

The Dignity of Women in the Thought of Imam Musa Sadr and the Supreme Leader with a Critical Approach to the Western Perspective

Ali Ahmadpour¹

Received: 06/ 06/ 2024 Accepted: 15/ 03/ 2025

Abstract

Background and Aim: Various criminological theories, recognizing the unique functions and influence of the family, have theoretically established that if the judicial system incorporates family participation in responding to juvenile delinquency, a more appropriate and effective reaction can be achieved. However, implementing this idea in practice faces several obstacles. The aim of this study is to identify the barriers that prevent families from playing an effective role in this process.

Method: This study is categorized as a descriptive-analytical research. The authors seek to identify the obstacles to family participation in responding to juvenile delinquency by analyzing data obtained from library and documentary sources. The study also presents recommendations that can contribute to improving criminal justice policy in this area.

Results and conclusion: At times, families are unwilling to cooperate with judicial authorities due to concerns such as fear of misjudgment and distrust in the justice system. Other significant barriers include lack of awareness about legal procedures and how to engage effectively, inability to fulfill their role adequately, interactional problems between parents and the juvenile offender, and limited family resources. Addressing these limitations is essential through legal reform, infrastructure development, and the allocation of necessary resources—particularly trained professionals, funding, and adequate social support.

Keywords: Juvenile delinquency, participation, family, barrier, criminal response

1. Associate Professor, Department of Islamic Studies, University of Mohaghegh Ardabili, Ardabil, Iran. Email: ali.ahmadpour@uma.ac.ir

کرامت زن در اندیشه امام موسی صدر و مقام معظم رهبری با رویکرد انتقاد از غرب

علی احمدپور^۱

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۷/۱۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۲/۲۵

چکیده

زمینه و هدف: کرامت و منزلت زن در خانواده و اجتماع یکی از مهم ترین بحث ها در جهان امروز است که مورد توجه بسیاری از دانشمندان، به ویژه اندیشمندان مسلمان بوده است. هدف این مطالعه، بررسی و تبیین دیدگاه مقام معظم رهبری و امام موسی صدر درباره منزلت و جایگاه واقعی زنان در اسلام و با انتقاد از رویکرد فمینیستی غرب است.

روش: این پژوهش با روش توصیفی - تحلیلی و انتقادی و با انتخاب و نمونه گیری هدفمند از بیانات مقام معظم رهبری در بازه زمانی سال های ۱۳۶۸ تا ۱۴۰۲ در مورد کرامت و منزلت زنان و با مراجعه به بیانات و آثار امام موسی صدر انجام شد. روایی پژوهش با معیار باورپذیری و پایایی آن با معیار اطمینان پذیری بررسی و تایید شد.

یافته ها و نتایج: پژوهش نشان داد که از دیدگاه مقام معظم رهبری و امام موسی صدر، نگاه اسلام به جایگاه زن، نگاهی جامع است که هم ارزش های الهی و هم منطق انسانی در آن لحاظ شده است و هیچ دینی به اندازه اسلام و هیچ جامعه ای به اندازه جامعه اسلامی برای زن حرمت قائل نشده است. دین اسلام زن را تکریم کرده و زن بودن را مایه افتخار و مباهات می داند. اما در تمدن غربی تمام توجه به التذاذ و استفاده جنسی و وجه زنانگی زن است و بُعد انسانی و منزلت زن نادیده گرفته شده است. بنابراین غربی ها به نام آزادی و طرح حقوق یکسان، به حیثیت و کرامت زن آسیب وارد کرده اند. راهکار بازیابی کرامت و منزلت زن در دنیای مادی امروز، رجوع به اصول عقلی، منطقی و اسلام صحیح و حقیقی است.

واژه های کلیدی

کرامت زن، مقام معظم رهبری، امام موسی صدر، دین اسلام، تمدن غرب.

۱. دانشیار گروه معارف اسلامی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران. رایانامه: ali.ahmadpour@uma.ac.ir

مقدمه

دو نگاه کلی در مورد مسئله زن وجود دارد: نگاه اول، نگاهی منفی و تحقیرآمیز که منشأ اصلی آن جاهلیت قدیم، مدرن، سرمایه‌داری و اشرافی‌گری است. نگاه دوم، نگاهی مثبت همراه با احترام و تواضع نسبت به زن که منشأ آن، فطرت و نظام الهی است. خاستگاه متفاوت این دو نگاه، سبب اختلافات فراوانی در موضوعاتی مانند خانواده، تساوی یا تشابه زن و مرد و آزادی، شده است (حبیب‌اللهیان، ۱۴۰۳، ص ۱۱۱).

در دوره معاصر و پس از هجوم فرهنگی غرب، زن و حقوقش دستاویزی برای حمله به اسلام و مسلمانان از طرف استعمار قرار گرفت (حیدری‌نسب و خدایار، ۱۳۹۳، ص ۸۶). با وجود تحولات دنیای معاصر در مسیر احیاء و حفظ کرامت و حقوق زنان، هنوز این مسئله به عنوان یکی از مسائل جدی و چالش‌برانگیز جهان مطرح است و اندیشمندان از زاویه‌های مختلف به آن می‌پردازند. امروزه نهضت دفاع از حقوق زن در غرب بر پایه اصول مدرنیسم یعنی فردگرایی، لذت‌گرایی و تساوی حقوق زن و مرد، شکل گرفته است؛ جریانی که زن را با شعار حقوق و آزادی، به صحنه آورده و وسیله‌ای برای هوسرانی قرار داده است. مبانی فکری فمینیسم برگرفته از مکاتب انسان‌مداری، جدایی دین از سیاست، لیبرالیسم، لذت‌گرایی و نسبی‌گرایی است که با شعار خودبسندگی عقلی و بی‌اعتنایی به حجیت وحی، نفی تمایزهای جنسیتی و برابری زنان با مردان، به میدان آمد. اما مکتب اسلام با حمایت از جایگاه و شخصیت انسانی زن، میان زن و مرد از نظر استعدادهای طبیعی، مسئولیت‌ها، نقش‌ها و حقوق، مشابهت قائل نشده و آن‌ها را متناظر و مکمل هم می‌داند و دو مدار مختلف برای حرکت آن دو تنظیم کرده که ظرفیت‌های وجودی هر یک را متناسب با کارکردهای مورد انتظار مقرر می‌نماید و میان تکوین و تشریع هماهنگی کامل برقرار نموده تا از هویت خویش فاصله نگیرند. حقوق زن مطابق لوازمی است که به طور طبیعی در وجود او نهاده شده، درحالی که در تفسیر فمینیستی، از زن برای بهره‌کشی به عنوان ابزار استفاده شده است (مصباح یزدی، ۱۳۸۸).

در جهان اسلام، مقام معظم رهبری و امام موسی صدر از جمله عالمان و رهبران دینی هستند که به مسائل زنان و کرامت آنان اهتمام ویژه‌ای داشته‌اند. مقام معظم رهبری، بحران اصلی بشریت را مسائلی می‌داند که ارتباطی با معنویت، اخلاق و رفتار اجتماعی انسان‌ها با یکدیگر پیدا می‌کند که یکی از آنها مسئله زن و مرد، جایگاه و شأن زن در جامعه است (خامنه‌ای، ۱۳۹۰/۰۳/۰۱). وی یکی از مسائل مهم جهان امروز و ایران را سلامت، تکریم زن، آرامش و امنیت خانواده می‌داند که از جنبه‌های مختلف دارای اهمیت و شایسته پیگیری است؛ چون اولاً، حدود نیمی از جمعیت کشورها را زنان تشکیل می‌دهند که باید به شکل درست از این استعدادها و عظیم و ارزشمند به نفع جامعه استفاده کرد. ثانیاً، مسئله جنسیت یکی از ظریف‌ترین، دقیق‌ترین و حساس‌ترین مسائل آفرینش است و باید در خدمت تعالی و تکامل انسان قرار بگیرد و گرنه، باعث انحطاط اخلاقی، اجتماعی و خانوادگی بشر خواهد شد. ثالثاً، در محیط خانواده و اجتماع باید رفتار انسان طوری باشد که به زن ظلم نشود (خامنه‌ای، ۱۳۹۳/۰۱/۳۰).

در منظومه فکری امام موسی صدر، توجه به اصل کرامت ذاتی زن و مرد و اصل آزادی آنان در چارچوب الهی پررنگ‌تر است، چون انسان‌ها همه خوب و بر فطرت پاک خلق شده‌اند. وی راز و منشأ کرامت انسان را مقام خلیفه الهی انسان می‌داند (صدر، ۱۳۹۵، ص ۲۷). امام موسی صدر دیدگاه‌های خود را درباره مسئله زن بر پنج اصل و مبنا استوار کرده است: ۱. توجه به قرآن و محور قراردادن اسلام و قرآن در مسائل زن‌شناسی؛ ۲. تفکیک میان اسلام و آداب و رسوم مسلمانان؛ ۳. تفکیک میان احکام بنیادین و تاریخی؛ ۴. اجتهاد مستمر و تلاش برای کشف روح شریعت؛ ۵. توجه به واقعیت‌ها و حضور در زمان (مهریزی، ۱۳۹۲).

براساس اصول و مبانی امام موسی صدر و قرائت ایشان از اسلام و قرآن، هیچ دوگانگی در جوهره انسانی و حقیقت انسانی زن و مرد وجود ندارد، بلکه تنها احکامی متفاوت برای احوال متفاوت و توانمندی‌های متفاوت آنان وجود دارد. وی در این زمینه می‌گوید: «دیدگاه قرآن درباره زن با همه آرای فلسفی و مذهبی و عادات پیش و زمان نزول آن، و

نیز آراء و عادت متأخر اختلاف دارد. قرآن طبق آیه وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا، حقیقت و ذات زن را مانند مرد می داند» (ضاهر، ۱۳۹۸، ج ۱، ص ۳۸۰).

بنابراین امروزه با توجه به اهمیت مسئله زن و کرامت زنان، هدف اصلی پژوهش، بررسی و تبیین دو نگاه متفاوت اسلام و غرب با استفاده از بیانات مقام معظم رهبری و امام موسی صدر است و به این پرسش پاسخ داده شده که از دیدگاه مقام معظم رهبری و امام موسی صدر، زن از چه جایگاه و منزلتی در نگاه متفاوت اسلام و غرب دارد؟

پیشینه پژوهش: با بررسی در ادبیات موضوع، پژوهش یا مقاله مستقلی در زمینه کرامت زن از دیدگاه مقام معظم رهبری و امام موسی صدر، یافت نشد. اما به صورت کلی آثاری که با موضوع این مقاله سنخیت بیشتری دارند در ادامه مرور شده اند. شریفانی و معرفت (۱۴۰۲)، در تحقیقی با عنوان تحلیل حقیقت منزلت متعالی زن در گفتمان قرآن کریم و عترت طاهرین به این نتیجه رسیده اند که برابری زن و مرد در شخصیت و احترام، همگونی زن با مرد در اصل خلقت و عدم برتری مردان بر زنان، از نمونه های عینی منزلت متعالی مقام و بزرگداشت زن در اندیشه اسلامی به شمار می روند. اکبرزاده و همکاران (۱۴۰۰)، در مقاله ای به بررسی تطبیقی نقش و جایگاه زنان در اندیشه و نهضت امام خمینی و امام موسی صدر پرداخته اند و سعادت جامعه بشری و مایه آرامش خانواده دانسته اند. مرد، عدم افراط و تفریط در این زمینه و قرار گرفتن هر کدام در جایگاه مناسب خود دانسته اند. کریمی نیا و همکاران (۱۴۰۰)، به بازکاوی تطبیقی جایگاه زن در اندیشه امام خمینی و مقام معظم رهبری اشاره کرده اند و زن را موجودی صاحب کرامت و دارای ارزش حقیقی در اسلام و مبدأ سعادت جوامع بشری و مایه آرامش خانواده دانسته اند. خوئینی و ملک شاه (۱۳۹۷)، در پژوهشی با عنوان «کرامت زن از دیدگاه اسلام و اسناد بین المللی با تأکید بر اندیشه های امام خمینی»، به این نتیجه رسیده است که برخی از نظام های حقوقی دنیا، از جمله حقوق جهانی بشر، از دیدگاه غرب، کرامت انسانی را در کرامت ذاتی محصور کرده و از کرامت ارزشی و اکتسابی سخنی به میان نمی آورند و پیامدهای منفی این تلقی در جوامع غربی شامل هم جنس گرایی، فحشا و بی بندوباری، از بین رفتن

حیا، رکود انسان و... قابل مشاهده است. سیمر و رضاپور (۱۳۹۷)، به جایگاه زنان در گفتمان رهبران انقلاب اسلامی با تأکید بر کرامت و نقش زن در سازندگی جامعه و تربیت انسان‌ها اشاره کرده‌اند. فقیهی (۱۳۹۶)، در پژوهشی با موضوع مؤلفه‌های حفظ کرامت زن و نقش تربیتی آن در سبک زندگی اسلامی، به شش مؤلفه حفظ کرامت زن، یعنی شکل‌گیری شخصیت سالم، تقویت دین‌داری، آراستگی به رفتار عزت‌مندانه در زندگی، کنترل خود از آلودگی‌ها و افزایش مسئولیت‌پذیری اجتماعی پرداخته و مدعی شده‌اند که توجه به این مؤلفه‌ها می‌تواند زندگی زنان جامعه را به سمت زیست‌دین‌دارانه هدایت کند. زکی و اکبری (۱۳۸۶)، در مطالعه‌ای به کرامت و جایگاه زن در نظام حقوقی اسلام پرداخته‌اند و با بررسی جایگاه زن از دوره جاهلی تا به امروز، به دیدگاه دین اسلام اشاره کرده‌اند. جلالیان و همکاران (۱۳۹۴)، در مطالعه‌ای به حرمت و کرامت زن در خانواده از نگاه امام رضا (ع) پرداخته‌اند و به این مطلب اشاره کرده‌اند که پاسداشت کرامت زن، موضوعی است که به چگونگی حضور زن در جامعه و خانواده جهت می‌دهد و نوع رفتار و موضع‌گیری‌های وی را سامان می‌بخشد و بر تصحیح و سالم‌سازی ارتباط زن و مرد تأثیر می‌گذارد.

ولستون کرافت^۱ (۱۹۷۵)، در کتاب «دفاع از حقوق زنان» و جان استوارت میل^۲ (۱۹۷۰)، در کتاب «برابری جنسی»، به دفاع از تساوی حقوق زن و مرد پرداخته‌اند. دوبووار^۳ (۱۹۵۶)، در کتاب «جنس دوم» استدلال می‌کند که مرد، جنسیت اصلی در نظر گرفته شده در حالی که زن، «آن یکی جنسیت» تلقی می‌شود؛ بارت^۴ (۱۹۸۰)، در کتاب «ستم امروز بر زنان»، نظام خانواده را رمز ستم‌دیدگی آنان می‌داند؛ او اظهار می‌دارد به دلیل آنکه خانواده دست‌یابی به منابع را کنترل و ویژگی جنس زن را تولیدمثل و لذت‌بخشی به مردان تعریف می‌کند، دست‌یابی زنان به کار با دست‌مزد را محدود می‌سازد و از این‌رو، تسلط مرد بر زن

-
1. Wollstonecraft
 2. John Stuart Mill
 3. De Beauvoir
 4. Barrett

را امکان‌پذیر می‌کند. آلیسون جاگر^۱ (۱۹۸۳)، در کتاب «سیاست فمینیستی و سرشت انسان» به تاریخ شکل‌گیری فمینیسم و انواع آن می‌پردازد.

بررسی این مطالعات نشان می‌دهد که در آثار و مقاله‌های موجود، به صورت جامع و از دیدگاه اندیشمندان مسلمان، به موضوع پرداخته نشده است و در این راستا، پژوهش حاضر با مراجعه به آثار و کتب امام موسی صدر و بیانات مقام معظم رهبری، به کرامت و جایگاه زن با رویکرد نقادانه از فرهنگ و تمدن غربی به‌ویژه فمینیسم پرداخته است.

مبانی نظری پژوهش: از دیدگاه آموزه‌های دینی، حق تکریم و شخصیت فراجنسیتی است، اما با توجه به سنت‌های غلط پیشینان، قرآن بر رعایت حقوق زنان تأکید ویژه دارد. حقوق زنان در اسلام شامل سه بُعد حقوق اولیه، اجتماعی و زناشویی است. شبهات وارد بر رویکرد فقه شیعی در برابری حقوق زن و مرد از آنجا ناشی می‌شود که بسیاری از مکاتب اومانیستی بین شباهت و برابری حقوقی تمایزی قایل نیستند. این مسئله را می‌توان در مسایل مختلفی چون ارث، قصاص، شهادت و گواهی، طلاق، قضاوت و مرجعیت بررسی و تحلیل نمود. به علت برتری رویکرد اسلامی، می‌توان آن را به عنوان الگویی برای مکاتب حقوقی معرفی نمود، به‌ویژه حقوق اجتماعی زنان که شامل حق آموزش، حفظ آبرو و کرامت انسانی، حق نظارت اجتماعی و حق الگو بودن می‌شود (صفری، آیتی و عرییان، ۱۴۰۰، ص ۲۱).

کرامت به دو نوع فطری و اکتسابی تقسیم می‌شود؛ کرامت فطری و خدادادی، به معنای پاک‌بودن اولیه انسان از رذایل و آلودگی‌ها است و این ویژگی در همه انسان‌ها وجود دارد: «لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ»؛ ما انسان را در بهترین صورت و نظام آفریدیم (سوره تین، آیه ۴). تا زمانی که آدمی با اختیار و اراده خود آلوده و مرتکب گناه نشود، این کرامت ذاتی از او سلب نمی‌شود (جعفری، ۱۳۹۰، ص ۲۲۳). علامه طباطبایی (ره) معتقد است که مقصود از تکریم، عنایت و شرافت دادن به خصوصیتی است که در دیگران نباشد (طباطبائی، ۱۴۳۰، ج ۱۳، ص ۱۵۶). کرامت نسبت به هر موجودی تفاوت دارد؛

1. Alison Jagger

درباره خداوند متعال، شرافت ذاتی و بخشش بی‌عوض تفسیر شده است که دارای این مقام است، یعنی پروردگاری که موجودات را آفریده و در پرورش آنان احسان و انعام و نعمت‌های بدون بها قرار داده است. در مورد انسان، مقصود دارا بودن اخلاق و افعال ستوده و سجایای اخلاقی او است و به طور کلی بزرگی مقام و محاسن ارزشی او در مجموعه آفرینش است (انصاریان، ۱۳۸۳، ص ۱۴۲).

کرامت اکتسابی هم با اراده و اختیار انسان و با انجام اعمال نیک و دوری از محرّمات و مشتهات و در پیمودن صراط مستقیم و در مسیر خدا قرار گرفتن، حاصل می‌شود. آیه «ان اَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ اتَّقَاكُمْ»؛ گرامی‌ترین شما نزد خداوند باتقواترین شما است (سوره حجرات، آیه ۱۳) هم بر همین مطلب اشاره می‌کند. برخی از ویژگی‌های مهم کرامت اکتسابی و ارزشی عبارتند از: ۱. اختیاری و حصولی بودن آن؛ ۲. سنجش، ملاک و ارزش نهایی اعمال انسان؛ ۳. عدم برخورداری همه انسان‌ها از آن، ۴. قابل زوال بودن (جعفری، ۱۳۹۰، ص ۱۶۸).

روش

این پژوهش با روش توصیفی-تحلیلی و انتقادی و با انتخاب و نمونه‌گیری هدفمند از بیانات مقام معظم رهبری در بازه زمانی سال‌های ۱۳۶۸ تا ۱۴۰۲ در مورد کرامت و منزلت زنان و با مراجعه به بیانات و آثار امام موسی صدر انجام شد. روایی پژوهش با معیار باورپذیری و پایایی آن با معیار اطمینان‌پذیری بررسی و تایید شد.

یافته‌ها

۱- کرامت زن از دیدگاه مقام معظم رهبری: یکی از مهم‌ترین مبانی فکری مقام معظم رهبری در بحث زنان، نگاه جامع به مسائل زنان و پرداختن به موضوع کرامت زن است. مقصود از کرامت زن «اولاً حفظ شأن و شخصیت او، به عنوان یک انسان است و ثانیاً به عنوان کسی که در عین داشتن برخی مشترکات با مردان، دارای روحیه‌ها و مشخصه‌های ویژه خود نیز هست» (رحمتی، ۱۳۸۶، ص ۷۶). مقام معظم رهبری در این زمینه معتقد است که باید در مورد مسئله زن نگاه جامع وجود داشته باشد و این نگاه جامع در اسلام هست.

زن بودن، برای زن یک ارزش والا و یک اصل است، به هیچ وجه تشبیه به مردان برای زن ارزش به حساب نمی آید؛ هم چنان که برای مردها تشبیه به زنان ارزش به حساب نمی آید. هر کدام نقشی، جایگاه و طبیعتی دارند (خامنه‌ای، ۱۳/۱۰/۱۳۸۶).

آنچه که اسلام برای زن در نظر گرفته است، چیزی است که با طبیعت او هماهنگی دارد، به او امنیت کامل می بخشد و از او در برابر شرایط نامساعد و دشواری‌های زندگی محافظت می کند. بنابراین این حقیقت که اسلام به زن حقوق مساوی و نه مشابه مرد قائل است، نشان می دهد که اسلام زن را به رسمیت شناخته و برای او شخصیت مستقلی قائل است (سادات وارث، ۱۳۷۸، ص ۸۷). روش قرآن هم هنگام بیان احکام حجاب، رعایت اصولی همچون آزادی و حفظ کرامت انسانی است (رضایی، امینی، فخاریان و کرمی شهریار، ۱۴۰۱، ص ۱۸۶). اما مقام معظم رهبری می فرمایند: «دنایای غرب با ادعای پرچمداری حقوق زن و احقاق حق زنان، این همه ضربه به زن و حیثیت و کرامت زن وارد آورده است، یعنی اینها از قضیه حقوق زن در دنیا دارند استفاده می کنند، یعنی واقعاً این نهایت وقاحت است. آن چیزی که در زبان بی تقوای غربی‌ها به عنوان آزادی زن نامیده می شود، استفاده جنسی و تعرض جنسی است. اینها آزادی نیست، عین اسارت و اهانت است» (خامنه‌ای، ۱۴/۱۰/۱۴۰۱). در تمدن غرب بالاترین آزادی، آزادی از قیود دینی معرفی شد و با شعار دفاع از حقوق زن، آزادی مطلق تبلیغ و ترویج شد و زن به عنوان ملعبه و ابزار لذت در دست مردان هوسران قرار گرفت که این باعث می شود کرامت و روح لطیف زن بشکند. در غرب برای به دست آوردن این آزادی، زن منزلت خود و خانواده خود را از دست داده است (مختاری، ۱۳۸۸، ص ۱۳۲).

مقام معظم رهبری معتقد است که تا الگوهایمانند خدیجه کبری (ع)، فاطمه زهرا (ع) و زینب کبری (ع) مثل آفتاب می درخشند، طرح‌های کهنه و نو «صلّ زن» به نتیجه نخواهد رسید و هزاران زن کربلایی ما نه تنها خطوط سیاه ستم‌های ظاهری را درهم شکسته‌اند، بلکه ستم‌های مدرن به زن را نیز رسوا و بی آبرو کرده و نشان داده‌اند که حق کرامت الهی زن، بالاترین حقوق زن است که در جهان به اصطلاح مدرن، هرگز شناخته نشده و امروز وقت

شناخته شدن آن است (خامنه‌ای، ۱۳۹۱/۱۲/۱۶). از نظر مقام معظم رهبری، «اسلام به معنای واقعی، زن را تکریم کرده است. نفهمیدن مفهوم تکریم زن در اسلام با بدآموزی‌های القاء شده به عنوان تکریم زن در تمدن غرب همراه شده است. این‌ها باهم آمیخته شده و یک جریان غلط ذهنی و فکری به وجود آورده است. بنابراین، حقیقتاً باید در زمینه ارزش و کرامت زن در نظر اسلام، بازنویسی، بازگویی و بازبینی کرد» (خامنه‌ای، ۱۳۸۴/۰۵/۰۵).

۱-۱- گفتمان اسلام درباره منزلت زن: در آموزه‌های اسلام، ارزش‌های انسانی که ملاک سنجش انسان‌ها است، برای زن و مرد به‌طور یکسان ترسیم شده است. چون خاستگاه ارزش‌ها و فضائل، نفس و روح انسان است نه جسم او و زن و مرد در نفس و روح تفاوت ندارند (خادمی و تقی‌زاده، ۱۳۹۸، ص ۲۶۱). به همین جهت، مقام معظم رهبری، نگاه دین اسلام به بحث زن را، نگاهی عزت‌مندانه، رشد‌آفرین و کرامت‌بخش می‌داند که استقلال‌بخشی به هویت و شخصیت زن، از اهداف آن است. زن در محیط اسلامی رشد علمی، شخصیتی، اخلاقی و سیاسی می‌کند و در اساسی‌ترین مسائل اجتماعی در صفوف و خط مقدم قرار می‌گیرد و در عین حال زن باقی می‌ماند. بنابراین زن بودن، برای زن یک نقطه امتیاز و افتخار است. برای زن افتخار و امتیاز نیست که از اخلاق و ویژگی‌های زنانه یا محیط زنانه دور و رانده شود و فرزندداری، فرزندپروری، خانه‌داری و شوهرداری برای او ننگ محسوب شود. یکی از مشکلات بزرگ و عمده دنیای غرب، افزایش فرزندان بی‌هویت و متلاشی شدن خانواده‌ها است که البته آثار سوء همه این‌ها گریبان غربی‌ها را گرفته و خواهد گرفت و تمدن مادی آنان از همین نقطه فروخواهد ریخت (خامنه‌ای، ۱۳۹۱/۰۴/۲۱). بنابراین اسلام با نظر کرامت به زن نگاه می‌کند و همه خصوصیات انسانی میان زن و مرد مشترک است. انسان پیش از آنکه متصف به مرد یا زن بودن پیدا کند، اتصاف به انسان بودن دارد؛ در انسانیت زن و مرد برابر هستند. دین اسلام حقوق‌تکوینی برای زن و مرد قائل نشده است و هرگز امتیاز و ترجیح حقوقی برای مردان نسبت به زنان قائل نیست و اصل مساوات انسان‌ها را درباره زن و مرد رعایت کرده است. اسلام با تساوی حقوق زن و مرد مخالف نیست، با تشابه حقوق آن‌ها مخالف است (خادمی و تقی‌زاده،

۱۳۹۸، ص ۲۶۱). خداوند متعال، خصوصیات جسمی متفاوت و متمایز در دو جنس زن و مرد قرار داده است که هر کدام نقشی اساسی در ادامه آفرینش، رشد و تعالی انسان برعهده دارند اما در این بین، نقش زن مهم‌تر و تعیین‌کننده است و در تداوم بخشی به نسل بشری قابل مقایسه با مرد نیست. خانه و خانواده و کنترل محدودیت‌های اعمال غرایز جنسی از این جهت مهم است. به همین خاطر اسلام و احکام شریعت اسلامی برای مصالح و مفسد بشری و اجتماعی وضع شده‌اند، اما تمدن غربی همه این‌ها را محدودیت می‌نامد ولی اسم اسارت و اهانت گمراه‌کننده را آزادی می‌گذارد که این جزو فریب‌های غربی است (خامنه‌ای، ۱۳۹۱/۰۴/۲۱).

از دیدگاه مقام معظم رهبری، امروزه آنچه که باید در برابر مدعیان برابری حقوق زن و مرد مطرح شود، گفتمان اسلام، یعنی زن حقیقی است که طرح آن باید به صورت تهاجمی باشد نه دفاعی. مقام معظم رهبری در این زمینه معتقد است که این مدعیان با استفاده از مؤسسات وابسته به سازمان ملل، آزادی زن را در بی‌حجابی و بی‌حفاظی می‌دانند و در صورت عدم رعایت مسئله دلخواه‌شان، تهدید به صدور قطعنامه می‌کنند، اما این آزادی مضر و دهشتناک است. در گفتمان اسلامی برعکس گفتمان غرب، باید فواید و ویژگی‌های این گفتمان که عزت، کرامت و ظرافت جسمی و فکری و کارکردی زن است، باید گفته شود (خامنه‌ای، ۱۳۹۲/۰۲/۲۱).

۱-۲- رعایت آزادی در چارچوب الهی: هیچ مکتب و دینی به اندازه اسلام به جایگاه و کرامت انسان بها نداده است. مبنای کرامت هم آزادی، اراده و اختیار آدمی است. به همین خاطر حکمت الهی اقتضا می‌کند که انسان با انتخاب آزادانه مسیر درست، به سعادت و کمال مطلوب برسد و کرامتش محفوظ یا تقویت شود و در صورت انتخاب نادرست مسیر، انسان به شقاوت می‌رسد (مرادی، ۱۳۹۸، ص ۸۷). از منظر مقام معظم رهبری، یکی از مصادیق کرامت انسانی، رعایت آزادی در چارچوب الهی، شرعی و عقلی است. وی در این زمینه می‌گوید: «آزادی انسانی به معنای آزادی اخلاقی و بی‌بندوباری فرهنگی غربی نیست. احترام به انسان و احترام به زن در مفاهیم اسلامی با آنچه که در غرب بیان می‌شود

کاملاً متفاوت است؛ عدالت، آزادی و کرامت انسانی با معنای اسلامی خود در اسلام روشن و مبین است» (خامنه‌ای، ۱۳۹۰/۰۷/۲۴).

آنچه در غرب با عنوان شعار وجود دارد، در درجه اول آزادی زن است. آزادی آنان، معنای وسیعی را شامل می‌شود؛ شامل آزادی از اسارت، اخلاق است، چون اخلاق هم یک قید و بند است؛ شامل آزادی از نفوذ مبنی بر سوء استفاده کارفرمایی است که زن را با مزد کمتری به کارگاه می‌کشد؛ شامل آزادی از قوانینی است که زن را در مقابل شوهر، متعهد می‌کند. متأسفانه در دنیای غرب، بیشتر فهم از این آزادی، آزادی به معنای نادرست و مضر آن است، یعنی آزادی از قید و بندهای خانوادگی، آزادی از نفوذ مطلق مرد، آزادی از حتی قید ازدواج و تشکیل خانواده و پرورش فرزندان در آن جایی که هدف شهوانی زودگذری در مقابل قرار گیرد، نه آزادی به معنای صحیح آن (خامنه‌ای، ۱۳۷۶/۰۷/۳۰).

مقام معظم رهبری معتقد است در قضیه زن، غربی‌ها مرزهای دو جنس را به کلی از بین بردند، آزادی جنسی را در عمل، زبان، تبلیغات، حتی در فلسفه ترویج کردند، نتیجه این شد که با توجه به خوی تجاوزگری طبیعی و قوت طبیعی‌ای که مرد نسبت به زن دارد، زن مظلوم واقع بشود و نسبت به زن حق‌کشی انجام بگیرد. زن را مثل یک کالا وسیله‌ای برای فروش کالاهایشان قرار بدهند؛ مجلات فرنگی، برای فروش یک متاع، پیکر لخت یک زن را نشان می‌دهند! اهانتی از این بالاتر برای یک زن ممکن است؟ (خامنه‌ای، ۱۳۸۶/۱۰/۱۳).

بنابراین غربی‌ها به عنوان این که می‌خواهند به زن خدمت کنند، بزرگ‌ترین ضربه را به زندگی او وارد آوردند؛ به‌خاطر این که با بی‌بندوباری، اشاعه فساد و فحشا و با آزادی بی‌قید و شرط معاشرت زن و مرد، بنیان خانواده متلاشی شد. مردی که می‌تواند آزادانه در جامعه اطفای شهوت کند و زنی که می‌تواند بدون هیچ ایراد و اشکالی در جامعه با مردان گوناگون تماس داشته باشد، هرگز در خانواده، همسران خوب و شایسته‌ای نخواهند بود. لذا بساط خانواده متلاشی شد (خامنه‌ای، ۱۳۷۶/۰۷/۳۰).

۱-۳- التذاذ جنسی و اسارت زن با نام آزادی: از دیدگاه مقام معظم رهبری، گناه و ظلم بزرگ تمدن غرب با ادعای طرفداری از حقوق بشر که به زودی هم قابل جبران و پاک شدن نیست، یکی در مسئله زن است، چون طبیعت و ذات تمدن غربی دروغگویی، دورویی، فریب و تناقض در رفتار و گفتار است که این مسئله در بحث زن هم مطرح است که فرهنگ رایج خود را در همه جهان ترویج و گسترش می‌دهند و طوری القاء کرده‌اند که یکی از مهم‌ترین و اصلی‌ترین وظایف زن جلوه‌گری و نمایش زیبایی‌های خود و در معرض التذاذ بودن است (خامنه‌ای، ۱۳۹۲/۰۲/۱۱). در حالی که در اسلام، زن از خودآرایی و عشوهِ گری منع شده است تا انسانیت او در بُعد زنانه وی ذوب نشود (صدر، ۱۳۹۴، ص ۹۸). ریشه تضييع حقوق زنان در تمدن غرب و گسترش طلاق و فروپاشی نهاد خانواده، غفلت از وجه انسانی زنان و محدود شدن نگاه‌ها به جنسیت زن و وجه زنانگی او است. محور قرار گرفتن وجه زنانگی زنان زمینه‌ساز بهره‌برداری از بُعد جسمانی زن و تبدیل شدن وی به یک کالای سودآور تجاری در نظام سرمایه‌داری است (صدر، ۱۳۹۹، ص ۷۰). ظلمی که در حق زن مرتکب شده‌اند و اسمش را هم آزادی گذاشته‌اند این است که در مجالس مختلف سیاسی، فرهنگی و اجتماعی مردان با شلوار بلند و پوشیده حاضر می‌شوند، اما زنان باید برهنه و عریان خود را در معرض دید مردان قرار دهند. اگر غیر از این باشد اسمش را اسارت می‌نامند؛ درحالی که حجاب و احتجاب زن، احترام و تکریم زن است. در غرب این حریم شکسته شد و مهم‌ترین اثر سوء آن هم ویران کردن بنیان خانواده بود. زمانی که در جامعه‌ای بنیان خانواده متزلزل شود، مفاسد و فساد در جامعه نهادینه می‌شود (خامنه‌ای، ۱۳۹۲/۰۲/۱۱). بنابراین غربی‌ها به تدریج یک نامعادله‌ای را ایجاد کردند و بشریت را تقسیم‌بندی کردند به طرف ذینفع و مورد انتفاع؛ ذینفع آن مرد و مورد انتفاع آن زن قرار گرفت. لذا در فرهنگ غربی اگر زن بخواهد در جامعه نمود و شخصیت پیدا کند، حتماً باید از جذابیت‌های جنسی خودش چیزی را ارائه بدهد. حتی در مجالس رسمی، نوع پوشش زن باید جوری باشد که برای طرف ذینفع و منتفع یعنی طرف مرد، چشم‌نواز باشد. از دیدگاه مقام معظم رهبری بزرگ‌ترین ضربه، اهانت و حق‌کشی که در زمینه

مسئله زن انجام گرفته، همین است. وقتی پوشش زن، عدم تبرّج زن، آرایش نکردن زن در جامعه مطرح شود، دستگاه‌های مسلط تبلیغاتی دنیا جنجال می‌کنند؛ این نشان‌دهنده این است که یک فرهنگی، سیاستی و یک راهبردی وجود دارد که سال‌های متمادی دنبال می‌شود و پایه‌اش این است که این جایگاه و موقعیت غلط و اهانت‌آمیز را برای زن تثبیت کنند و متأسفانه کردند (خامنه‌ای، ۱۳۹۰/۰۳/۰۱). از دیدگاه مقام معظم رهبری افکار و نظرات غربی‌ها، در زمینه مسئله زن مطلقاً نمی‌تواند مایه سعادت و هدایت جامعه بشری باشد زیرا:

اولاً؛ تفکرات آن‌ها، تفکراتی مبتنی بر معرفت‌شناسی مادی و غیرالهی است. هر دستگاه علمی و فکری که بر پایه معرفت مادی و اعتقاد مادی باشد، طبعاً غلط است. نگاه به حقایق آفرینش را بایستی با نگاه معرفت‌شناسی الهی، با اعتقاد به وجود خدا، با اعتقاد به قدرت خدا و حضور الهی و ربوبیت الهی شناخت و فهمید و دنبال کرد. پس پایه و ریشه و اساس تفکرات غربی‌ها چون مادی است، غلط است. در تفکر اومانیستی، عقل انسانی از دین و حیانی جدا شده است، ولی باید دانست که عقل بریده از وحی و در بند هوا و هوس و اسیر غریزه‌های نفسانی افسارگسیخته، هرگز نمی‌تواند مصالح راستین انسان را بازشناسد و راه درست کمال انسانی را به او بازنماید، اما از نگاه صدر در تفکر اسلامی، عقل نه به صورت کامل نادیده گرفته می‌شود و نه به طور مطلق پذیرفته می‌گردد (ابراهیم‌زاده آملی، ۱۳۸۶، ص ۶۷).

ثانیاً؛ در رویکرد غربی به مسئله زن، یک نگاه کاسب‌گرانه، مادی و اقتصادی دخالت داشته است؛ در اروپایی که زن حق مالکیت نداشت و مایملک زن متعلق به مرد و شوهرش بود، یا وقتی که دموکراسی در غرب راه افتاده بود، زن حق رأی دادن نداشت، در چنین دنیایی ناگهان مسئله انقلاب صنعتی، کارخانجات و حضور مؤثر زن شاغل در کارخانجات با خرج کمتر برای سرمایه‌دارها مطرح شد. آن‌وقت برای زن حق مالکیت قائل شدند، برای اینکه بتوانند او را به کارخانه بکشانند، به او مزد کمتری بدهند و طبعاً آمدن او به میدان اشتغال، الزامات خودش را داشت و دنباله‌های خودش را تا امروز همراه دارد. بنابراین

علاوه بر اینکه نگاه به زن، یک نگاه غیرالهی و مادی است، اساساً سیاست‌هایی که بر اساس آنها، وضعیّت کنونی در اروپا عمدتاً و در دنیای غرب پیش آمده است، با یک نگاه کاسب‌کارانه و مادی و اقتصادی همراه بوده است؛

ثالثاً، در نگاه غربی، زن وسیله‌ای برای اطفای شهوت است؛ در محیط اجتماعی هرچه زن پوشش کمتری داشته باشد، مطلوب‌تر است. در مورد مرد این حرف را نمی‌زنند؛ در مهمانی رسمی، مرد بایستی با لباس کامل، پاپیون‌زده و کت و شلوار پوشیده و احیاناً لباس رسمی وارد بشود، اما خانم‌ها در این مهمانی‌های رسمی بایستی به شکل دیگری ظاهر بشوند؛ این جز برای اینکه چشم هرزه هوس‌آلود مرد بهره‌مند بشود، هیچ فلسفه و حکمت دیگری ندارد. بزرگ‌ترین ظلمی که امروز در دنیای غرب به زنان می‌شود، از این قبیل است (خامنه‌ای، ۱۳۹۳/۰۱/۳۰). راسل معتقد است از لحاظ هنرها مایه تأسف است که به آسانی به زنان بتوان دست یافت. بهتر است که وصال زنان دشوار باشد بدون آنکه غیرممکن گردد (مطهری، ۱۳۷۶، ص ۶۵).

۲- کرامت ذاتی انسان از منظر امام موسی صدر: یکی از مهم‌ترین مبانی فکری امام موسی صدر، پرداختن به کرامت ذاتی انسان است. این کرامت در تمام انسان‌ها به طور مساوی وجود دارد (رمضانی، ابراهیمی‌فر و سنایی، ۱۴۰۰، ص ۱۶۱). از دیدگاه وی اساسی‌ترین مسئله در تربیت انسان، هدایت او به راهی است که کرامت خود را درک نماید و گرنه، شاید هرگز تلاش و همتی برای اصلاح وضع خویش نداشت باشد. آگاهی و فهم انسان از کرامت و ارزش خود، جایگاه واقعی و شایسته او را تعیین می‌کند و اهداف متعالی آدمی ترسیم می‌شود (صدر، ۱۳۹۴، ص ۷۲). از دیدگاه صدر، در وضع قوانین و تشریع احکام اسلام، بر اصل کرامت انسانی، استناد و تأکید شده و آن را پایه انسانیت انسان قرار داده است. به همین خاطر، آزار و اذیت انسان یا چیزی که کرامت انسانی را خدشه‌دار کند، مذموم است و فرقی بین مسلمان و مسیحی نبوده و کرامت و عدالت، اصلی همگانی است (صدر، ۱۳۹۱، ص ۲۶). بنابراین، آموزه‌های دینی مبتنی بر تعالیمی است که در جهت هماهنگی و تناسب میان همه جوانب و ابعاد وجود انسان و طغیان نکردن یک بُعد بر سایر

ابعاد بنا شده است. نمونه واضحش حرمت و کرامتی است که به شأن و مقام زن قائل است و توصیه می‌کند که بُعد زن بودن بر سایر ابعاد وجودی او طغیان نکند. برای چنین هدفی، زن از خودآرایی و عشوه‌گری در جامعه منع شده است (صدر، ۱۳۹۴، ص ۹۸). بنابراین وقتی که زن حضور اجتماعی دارد، باید نگاه‌ها و ارتباط‌ها به او فراجنسیتی باشد و در بیرون از خانه در نقش انسانی با کفایت ظاهر شود؛ چراکه هرچند با استعداد و با فضیلت هم باشد، اگر اعضای زینت خود را نپوشاند و وضع تحریک‌کننده‌ای داشته باشد، ممکن است در اولین برخورد با نامحرم به جای قابلیت‌هایش، جذابیت‌هایش مورد توجه قرار گیرد (صدر، ۱۳۹۹، ص ۷۶).

۲-۱- رعایت آزادی در چارچوب الهی: صدر از آزادی به عنوان محور اساسی و مؤثر در عملکرد جامعه انسانی، یاد می‌کند و قائل است آزادی برترین ابزار برای بهره‌برداری از نیروهای وجودی انسان است. آدمی در جامعه‌ای که آزاد نباشد، قدرت خدمت ندارد و اگر آزادی نداشته باشد، نمی‌تواند تمامی نیروهای خویش را به کار گیرد و همه موهبت‌ها را پرورش دهد. پس آزادی بهترین وسیله برای به کارگیری نیروهای درونی فرد در خدمت به جامعه و نشانه احترام به کرامت انسانی و خوش‌گمانی به انسان است، در حالی که فقدان آزادی نشانه بدگمانی به انسان و کاستن از کرامت او است. از دیدگاه صدر، آزادی یک انگیزه و محرک اصلی و ضروری برای انسان است، اما سلب آزادی نه تنها این انگیزه را از بین می‌برد، بلکه با تعدی به کرامت انسانی، آن را نابود می‌کند، که به معنای کفر ورزیدن به صُنع پروردگاری است که آدمی را کرامت عطا کرده است (فرخیان، ۱۳۸۵، ص ۳۲۵). از دیدگاه صدر، اولین شاخصه مهم انسان نسبت به سایر موجودات، آزادی انتخاب او است و این آزادی باعث شکوفایی و رشد هماهنگ استعداد و توانایی‌های انسان و جامعه می‌شود (صدر، ۱۳۹۵، ص ۲۸). آزادی یعنی خوش‌بینی نسبت به انسان و کرامت او را به رسمیت شناختن و عدم آزادی، یعنی بدبینی نسبت به انسان و از ارزش کرامتش کاستن (فرخیان، ۱۳۸۵، ص ۳۲۷).

صدر، آزادی حقیقی را خلاص شدن از عوامل فشار داخلی و خارجی، یعنی رهایی از نفس و دیگران دانسته و به حدیثی از امام علی(ع) استناد می‌کند که شخص آزاده را کسی می‌داند که از شهوات دوری کند و آن‌ها را ترک نماید. البته منظور صدر، آزادی مطلق نیست، بلکه آزادی‌ای که در چارچوب صحیح عقلانی و شرعی قرار دارد و با آزادی افراد دیگر تزاخم نداشته باشد(صدر، ۱۳۹۵، ص ۲۸). بنابراین اگر انسان به این تعهد پایبند نباشد و آزادی مطلق را آرمان خود قرار دهد، اجتماع دچار هرج و مرج اخلاقی و فرهنگی خواهد شد که افراد از مسئولیت خویش شانه خالی می‌کنند و سربار زندگی اجتماعی و طفیلی آن می‌شوند و بدین ترتیب، جامعه‌ای بی‌تعهد و بی‌ارزش تأسیس شده است(صدر، ۲۰۰۰م، ج ۳، ص ۱۵۳).

۲-۲- جامعه سالم در گرو توجه به جایگاه زن و نقش مادری او: می‌توان گفت از نظر امام موسی صدر، معیار موفقیت یک جامعه بستگی به زنان آن جامعه دارد، زیرا زن عامل استحکام خانواده است و از سوی دیگر یک جامعه موفق و سالم از خانواده‌هایی سالم تشکیل شده است. امام موسی صدر با تکیه بر اهمیت این بنیاد اجتماعی و تأکید بر اینکه نباید به اشتباه جامعه را مجموعه‌ای از افراد دانست، چنین می‌گوید: «تصویر الگویی که دین می‌پسندد خانواده است و جامعه از خانواده‌ها و نه افراد شکل یافته است»، بنابراین برای برخورداری از یک جامعه سالم و موفق باید، به موقعیت و جایگاه زنان در آن جامعه توجه کرد.

جایگاه ویژه زن برخاسته از حضور پرمعنا و سازنده او در خانواده به عنوان پایه و اساس حیات اجتماعی است. بحث امام موسی صدر در حقیقت ناظر به «زن در خانواده» است نه «زن و خانواده» از نظر امام موسی صدر، بر اساس مفاهیم قرآنی، زن و مرد در عقل با هم برابر هستند و در شکل‌گیری جنین و تولید مثل سهیم هستند و زن نیز مانند مرد در «بقای جامعه و استمرار نسل مشارکت دارد»، اما نقش و وظایف او با مردان تفاوت دارد و «تفاوت زن و مرد متناسب با توانایی‌های آن دو است»(صدر، ۱۳۹۹، ص ۱۱۴). نقش اصلی زن، اداره موفق خانواده است اما اداره خانواده به مفهوم محدود ماندن نقش زن به اموری مانند

«اشتغال محض به خدمت و بچه زاییدن و زنانگی» نیست. حضور موفق زنان در خانواده را نباید خدمت به مردان تلقی کرد، بلکه نقش خانوادگی زن به معنای نقش سازنده و فعال زنان در عرصه حیات اجتماعی است. امام موسی صدر معنای عمیق این حضور را که می‌توان آن را کاملاً نوآورانه شمرد، اینگونه بیان کرده است: «اداره موفق خانواده که به عهده زن گذاشته شده، مسئولیت اجتماعی سنگینی است! خدمت به مرد نیست، خدمت به جامعه است؛ زیرا همانطور که گفتیم، اگر مواد و مصالح مثل آهن و بتون و سنگ نامرغوب باشد، سالن محکم و با دوامی نخواهیم داشت. اساس خانواده اگر ضعیف باشد، جامعه از هم می‌پاشد.» (صدر، ۱۳۹۹، ص ۱۱۳).

وجه نوآورانه این نگاه در مقایسه با نگاه‌های موجود، این است که نقش خانوادگی و نقش اجتماعی در عرض هم در نظر گرفته نشده است تا نقش‌آفرینی در یکی از این عرصه‌ها منجر به محدود شدن نقش‌آفرینی در عرصه دیگر شود، بلکه این دو در یک رابطه طولی با هم و مکمل همدیگر در نظر گرفته شده‌اند. از منظری دیگر مهم‌ترین و اصلی‌ترین نقش زن در خانواده «مادری» است و «عاطفه نامحدود مادری» و «تقویت تربیت خانوادگی و پشتیبانی از آن» است که به عنوان دو ویژگی مهم مادری تفسیر کننده نقش اجتماعی زن است.

نگاه به نقش مادری زن که تاکنون یک نقش خانوادگی تلقی می‌شد، به عنوان یک راهبرد اساسی برای ساختن جامعه از ابداعات امام موسی صدر است. از نظر ایشان جوامعی که به رنج گسست‌های عاطفی میان نسلی دچار آمده‌اند و بحران‌های اخلاقی مانند سیلابی ویرانگر آن‌ها را مورد هجوم قرار داده است، از «حس مادری» و عاطفه مادری محروم بوده‌اند. در این جوامع برخی کوشیده‌اند برای جایگزینی این محرومیت، «حس مادری را برای آن‌ها خریداری کنند و با استخدام خدمتکار و یا مؤسسات و یا دایه، حس مادری تشریفاتی را جایگزین حس مادرانه نمایند». ریشه تاریخی «تجارتی ساختن» مقام مادر و شکل‌گیری «شرکت‌های گوناگون» برای جایگزین شدن به جای مادر در خانواده موضوع دیگری است که مورد توجه امام موسی صدر قرار گرفته است. باید توجه داشت که

محرومیت خانواده و جامعه از مقام زن و مادر، چالش بزرگ تمدن مادی بشری است (صدر، ۱۳۹۹، ص ۲۴۶).

از نظر امام موسی صدر، اینکه در تمدن جدید «انسان معاصر» و به ویژه «جوان معاصر» همواره احساس نگرانی دارد و نمی‌تواند انس بگیرد، امید ببندد و احساس آرامش کند و گرفتار «محنت بی ایمانی» است، ریشه در این دارد که «جوان معاصر چه در غرب و چه در شرق مراقبت خانواده را از دست داده است». رها شدن از این «محنت که آینده کل تمدن را تهدید می‌کند» و برخورداری از «ایمان که همان آگاهی است که با باور و اطمینان درونی همراه است» در گروهی زنده شدن نقش مادر است. جوانان «نیازمندند تا تجلی خدا را ابتدا در مادر خود ببینند و پس از او در پدر و دیگران، تا در پرتو آن، به خدا و ارزش‌های والا ایمان بیاورند. در غیر این صورت، ایمان به خدا و امور متناهی ناشی از توهم خواهد بود و اموری فرضی به شمار خواهد آمد» (صدر، ۱۳۹۹، ص ۱۶۱).

در چنین نگاهی است که نقش‌آفرینی زن در خانواده در قالب مادری و عاطفه مادری، در حقیقت گام برداشتن برای رفع یکی از اصلی‌ترین آسیب‌های تمدن جدید و حرکت به سوی یک تمدن آرمانی است و بر همین اساس است که می‌توان گفت امام موسی صدر با تغییر نگاه رابطه عرضی خانواده و جامعه به یک رابطه طولی و تبیین مقام مادری زن در خانواده، عملاً نقش مادری را به عنوان یک رکن از ارکان تمدن بالا برده است.

۲-۳- توجه به وجه زنانگی و عدم توجه به انسانیت زن در غرب: در نگاه امام موسی صدر، ریشه تضییع حقوق زنان در تمدن غرب و گسترش طلاق و «فروپاشی نهاد خانواده»، غفلت از وجه انسانی و «انکار انسانیت آن‌ها» و محدود شدن نگاه‌ها به جنسیت زن و تفاوت او با مرد یعنی وجه زنانگی او است. محور قرار گرفتن وجه زنانگی زنان زمینه‌ساز بهره‌برداری از بعد جسمانی زن و تبدیل شدن وی به یک کالای سودآور تجاری در نظام سرمایه‌داری است (صدر، ۱۳۹۹، ص ۷۰). صدر با اشاره به عبارت «تجارت با بدن» از طریق آن چند مفهوم مهم را در نقد نگاه تمدن غرب نسبت به مسئله زن بیان کرده‌اند:

- انکار انسانیت زن و برجسته کردن و رشد زنانگی او؛

- تبدیل شدن جذابیت جنسی به معیار حضور اجتماعی؛
 - افزایش بی‌بندوباری و جریان فساد در جامعه ویرانی بنیان خانواده؛
 - بدبینی و اشاعه شک و تردید زن و شوهر به یکدیگر؛
 - از بین رفتن تفاهم، عاطفه و آرامش از محیط خانواده؛
 - حاکم شدن سردی در روابط زن و شوهر، مشاجرات و اختلافات و در نتیجه طلاق و جدایی؛
 - تقلیل عمر زن و محدود کردن آن به دوران جوانی که زمینه سوءاستفاده از آن فراهم تر است؛ به این معنا که تا زمانی که زن از نظر ظاهری زیبا و جذاب باشد، به او احترام قائل می‌شوند و به محض اینکه زیبایی و جذابیت خود را از دست داد، به دست فراموشی سپرده می‌شود و این توطئه‌ای بر ضد زن و تقلیل عمر او است؛
 - تقلیل فرصت‌های زن، یعنی زن در دوران جوانی و زیبایی نمی‌تواند از همه فرصت‌های زندگی‌اش بهره لازم را ببرد؛ چون کسی که می‌خواهد از نظر مُد در جامعه بهترین و دل‌فریب‌ترین باشد، باید ساعت‌ها برای ظاهر و آرایش خود زمان صرف کند که این منجر می‌شود به اینکه مجال برای بروز شایستگی‌ها و قابلیت‌های دیگر او وجود نداشته باشد؛
 - تبدیل شدن «ارزش شایستگی‌ها و مقام مادری» به یک حقیقت فراموش شده و انکار نقش زن به عنوان یک رکن تمدن (صدر، ۱۳۹۹، ص ۶۸).
- بنابراین از دیدگاه امام موسی صدر، فرهنگ و تمدن مدرن در بیشتر موارد، زن را تابلویی هنری می‌داند که کارش تحریک شهوت و دلربایی و دل‌فریبی است. وقتی زن به تابلویی هنری تبدیل شود، یعنی ماهیت، انسانیت و زن بودن او انکار شده، شایستگی‌ها و قابلیت‌های او، در جامعه مورد بی‌توجهی و غفلت واقع شده است و بنابراین زن در جوامع مدرن، معنایی جز غریزه جنسی ندارد و ارزش، شایستگی‌ها، علم، قدرت فهم و مقام مادری زن در این جوامع از یاد رفته است. فرهنگ و تمدن مدرن در همه حوزه‌ها، یعنی در

حرف‌های عاشقانه، تبلیغات، تجارت‌ها، سینماها، نوع لباس و پوشش و ترویج مد به زن تحمیل کرده که صرفاً یک جنس مؤنث باشد و بس (صدر، ۱۳۹۹، ص ۶۹).

وجه تمایز دیدگاه‌های صدر و مقام معظم رهبری با تمدن غربی درباره کرامت زن: در ادامه وجه تمایز دیدگاه‌های صدر و مقام معظم رهبری بررسی می‌شود.

یک (از دیدگاه مقام معظم رهبری و امام موسی صدر، با توجه به اینکه تفکرات غربی‌ها مبتنی بر معرفت‌شناسی مادی و اومانیستی و غیرالهی است، نمی‌تواند در زمینه مسئله زن مایه سعادت و هدایت جامعه بشری باشد؛ چون در تفکر اومانیستی، عقل بریده از وحی و در بند هوا و هوس هرگز نمی‌تواند مصالح راستین و واقعی انسان را بشناسد و راه درست کمال انسانی را به او نشان دهد. با توجه به بنیادهای فکری و عملی تمدن غرب، می‌توان گفت که این تمدن، انسانیت را به هرج و مرج جنسی سوق می‌دهد. لجام گسیختگی دوران معاصر، مرحله‌ای از روند تمدن مادی است که دشواری و رنج حاصل از آن، روزبه‌روز فزونی می‌یابد؛ چراکه مبانی و اصول انحرافی، جز نتایج منحرف به بار نمی‌آورد و پیامد نهایی آن نیز جز زوال مردانگی، ضعف اراده، ناتوانی و نابودی نیروهای وجودی انسان در دوزخ سوزان شهوات، چیز دیگر نخواهد بود.

دو (از دیدگاه مقام معظم رهبری و امام موسی صدر، اسلام زن بودن را یک ارزش والا محسوب می‌کند و حق کرامت الهی زن، بالاترین حقوق زن است که باید در جهان امروز شناسانده شود. اگر مفهوم تکریم زن در اسلام به‌خوبی فهم و درک شود، بدآموزی‌های القاء‌شده و جریان‌های غلط ذهنی و فکری به عنوان تکریم زن در تمدن غربی، نمی‌توانند اثرگذار باشند.

سه (آزادی در چارچوب آموزه‌های دینی و الهی یکی از مصادیق کرامت انسانی است، اما غربی‌ها با نام آزادی بزرگ‌ترین ضربه را به زن وارد کرده‌اند و با سوءاستفاده و با هدف التذاذ جنسی، کرامت و منزلت زن را زیر سؤال بردند و باعث فروپاشی و ضربه به نهاد مقدس خانواده شدند. امام موسی صدر ریشه تضييع حقوق زنان را غفلت از وجه انسانی زن و محدود شدن نگاه‌ها به جنسیت زن و وجه زنانگی او می‌داند. آزادی در چارچوب عقلی

و شرعی باعث رشد و کمال انسان می‌شود، ولی آزادی مطلق و بدون حد و مرز، باعث هرج و مرج اجتماعی، اخلاقی، فرهنگی و خانوادگی می‌شود که نتیجه آن تأسیس جامعه بی‌تعهد است.

چهار) از دیدگاه مقام معظم رهبری و امام موسی صدر در تمدن غربی نگاه به زن تک‌بعدی و لذت‌گرایانه است، اما از دیدگاه اسلام کمال انسان در تعادل و توازن او است؛ یعنی انسان از استعدادهای گوناگون خدادادی خود به صورت متعادل و متوازن، استفاده کند و آن‌ها را رشد همه‌جانبه و تکامل بخشد؛ این طور نباشد که از یک استعدادش نهایت بهره‌برداری را داشته باشد، ولی استعداد دیگرش را معطل بگذارد. به عبارت دیگر، باید رشد همه استعدادهای انسان، به صورت هماهنگ باشد (مطهری، ۱۳۷۶، ج ۲۳، ص ۱۱۲). در تمدن امروزی و غربی با رشد یک‌جانبه و یک‌بعدی انسان روبه‌رو هستیم؛ چون بر پایه ایمانی که مایه اعتدال و همنوایی در راه خدمت به همه باشد، نبوده است. نگاه به جایگاه زن و تفکر تمدن غربی در این مورد به نگاه تک‌بعدی آنها به زن و خانواده برمی‌گردد (صدر، ۱۳۹۸، ص ۶۹).

پنج) در بیانات مقام معظم رهبری و امام موسی صدر راهکار بازیابی کرامت و منزلت زن، بازگشت به اصول و به اسلام صحیح و حقیقی است، زیرا هیچ دینی به اندازه اسلام و هیچ جامعه‌ای به اندازه جامعه اسلامی به زن حرمت قائل نشده است (صدر، ۱۳۹۹، ص ۹۰).

شش) از دیدگاه مقام معظم رهبری و امام موسی صدر، اهمیت به عفاف در زن یکی از مسائل مهم در اسلام و مهم‌ترین عنصر برای شخصیت زن است. هر حرکتی که برای دفاع از زنان انجام می‌گیرد، باید رکن اصلی آن رعایت عفاف زن باشد. در غرب به خاطر این که مسئله عفت زنان مورد اهتمام قرار نگرفت و به آن اعتنایی نکردند، کار به این بی‌بندوباری‌ها کشید. عفت در زن، وسیله‌ای برای تعالی و تکریم شخصیت زن در چشم دیگران، حتی در چشم خود مردان شهوتران و بی‌بندوبار است. البته عفاف مخصوص زنان نیست، مردان هم باید عقیف باشند. اما چون در جامعه، مرد به خاطر قدرت و برتری

جسمانی، می تواند به زن ظلم کند و برخلاف تمایل زن رفتار نماید، روی عفت زن بیشتر تکیه و احتیاط شده است (خامنه‌ای، ۱۳۷۶/۰۷/۳۰).

بحث و نتیجه گیری

مقام معظم رهبری و امام موسی صدر از جمله متفکران مسلمانی هستند که در آثار و بیانات خود درباره حقوق زنان و کرامت و منزلت آنان مسائلی را مطرح کرده‌اند و رویکرد فمینیستی غرب را در این زمینه به چالش کشیده‌اند. آنچه از منظر مقام معظم رهبری با کرامت زن ناسازگار است، نگاه لذت جویانه غرب به زن است که نظام سرمایه‌داری با استفاده از انواع روش‌ها، زن را قانع می‌کند که منفعت و ارزش او در رفتاری است که جذابیت‌های جنسی‌اش را برای مردان برجسته‌تر و بیشتر کند و این بزرگ‌ترین ضربه به حیثیت، کرامت و جایگاه زن است. در حقیقت، نهضت دفاع از زنان در غرب با عنوان جریان فمینیستی، یک حرکت بی‌منطق، مبتنی بر جهالت، بدون تکیه به فطرت و طینت زن و مرد و سنت‌های الهی بود که در نهایت به ضرر زنان و مردان تمام شد؛ برخلاف این نگاه منحط، در دین اسلام، جنس زن بودن و مرد بودن مطرح نیست؛ تعالی بشری، اخلاق، بروز استعدادها و انجام وظایف بر طبق طبیعت زن و مرد است. در اندیشه مقام معظم رهبری و امام موسی صدر، آزادی مسئولیتی انسانی در برابر خداوند و مبنای اصلی شکل‌گیری جامعه انسانی خیرخواه به شمار می‌آید. اما در فرهنگ غربی، کلمه آزادی، معنای لاابالی‌گری و غوطه‌ور شدن در منجلا ب فحشا، بی‌عفتی و فساد اخلاقی می‌دهد. در فرهنگ اسلامی، انسان غیر از ظاهر جسمانی، دارای روح یا نفس است و قوام انسانیت بشر نیز به روح او است، ولی در فرهنگ غربی یا منکر روح می‌شوند یا روح را تابعی از بدن می‌دانند و معتقدند اصل بالذات جسمانی و مادی است و معنویات اصالت ندارند. آن‌ها معتقدند ارزش‌ها تابع ذوق و سلیق مردم است. با همین نگاه، فرهنگ غرب پایه‌گذار بی‌بندوباری و ابتذال زنانه شد و زن را به عنوان وسیله التذاذ مردان معرفی کرد و نامش را آزادی زن گذاشت. اگر اساس و مبنای قانون‌گذاری در زندگی انسان، وحی الهی باشد، از هر نوع خطا، افراط و تفریط مصون است، اما اگر قانون، ساخته فکر محدود بشری

باشد، در بیشتر اوقات به افراط و تفریط کشیده می‌شود. از دیدگاه مقام معظم رهبری در مورد جایگاه و ارزش زن، زمانی راه تفریط طی شد و زنان از حقوق مسلم خود محروم بودند، ولی امروزه که انسان‌ها از نظر فکری رشد کرده‌اند، راه افراط را در پیش گرفته‌اند. بنابراین غرب می‌خواست حقوق از دست رفته زن را به او بازگرداند، ولی با آزادی‌های بی‌قید و شرط و غیرانسانی، او را از رسیدن به تکامل و انسانیت باز داشت؛ چون آن‌ها می‌خواستند زن را از بردگی نجات دهند، ولی او را به بردگی مدرن کشانیده‌اند. اما اسلام در همه زمینه‌ها راه میانه و اعتدال را فراروی انسان‌ها قرار می‌دهد که پیمودن آن موجب سعادت و موفقیت در دنیا و آخرت می‌شود. بنابراین وقتی به انسان، زن و آزادی بر اساس نگاه دینی و نگاه الهی نگریسته شود، آن زمان زن و جایگاه حقیقی او شناخته می‌شود. پیشنهادها: باتوجه به اینکه در این پژوهش منزلت واقعی زن از نگاه دینی با توجه به دیدگاه‌های مقام معظم رهبری و امام موسی صدر و رویکرد مادی گرایانه غرب بررسی شد، پیشنهاد می‌شود کرسی‌های نظریه‌پردازی با حضور اندیشمندان اسلامی و غربی در دانشگاه‌های غربی و محافل علمی آنان تشکیل شود تا رویکرد اصیل ادیان آسمانی به‌ویژه دین اسلام در زمینه کرامت و منزلت واقعی زن مورد بحث قرار گیرد.

منابع

- ۱) ابراهیم‌زاده آملی، عبدالله. (۱۳۸۶). انسان در نگاه اسلام و اومانیسم، مجله قیاسات. ۱۲(۴۴)، ۷۰-۵۱. قابل بازیابی از:
https://qabasat.iict.ac.ir/article_17449.html
- ۲) اکبرزاده، فریدون؛ موسوی، سیده‌راضیه؛ محقق‌نیا، حامد. (۱۴۰۰). بررسی تطبیقی نقش و جایگاه زنان در اندیشه و نهضت امام خمینی و امام موسی صدر، مجله رهیافت انقلاب اسلامی. ۱۵(۵۴)، ۳۴۵ تا ۳۶۵. قابل بازیابی از:
https://www.rahyaftjournal.ir/article_136108.html
- ۳) انصاریان، حسین (۱۳۸۳). تفسیر و شرح صحیفه سجادیه. قم: دارالعرفان.
- ۴) جعفری، محمدتقی. (۱۳۹۰). حقوق جهانی بشر، تحقیق و تطبیق در دو نظام اسلام و غرب. تهران: مؤسسه نشر آثار علامه جعفری.

- (۵) جلایان اکبرنیا، علی؛ محمدی، محمدرضا. (۱۳۹۴). حرمت و کرامت زن در خانواده از نگاه امام رضا(ع)، فرهنگ رضوی. ۳ (۱۲)، ۱۳۸-۱۱۹. قابل بازیابی از: https://www.farhangerazavi.ir/article_45924.html
- (۶) حبیب‌اللهیان، محمدعلی. (۱۴۰۳). ستاره‌ها چیدنی نیستند. قم: نشر معارف (چاپ چهارم)
- (۷) حیدری نسب، علیرضا؛ خدایار، دادخدا. (۱۳۹۳). جایگاه و نقش زنان در حکومت اسلامی در دیدگاه امام خمینی (ره)، دوفصلنامه مطالعات بیداری اسلامی. ۳ (۶)، ۸۵-۱۱۰. قابل بازیابی از: https://www.iabaj.ir/article_46310.html
- (۸) خادمی، عاطفه؛ تقی‌زاده، فاطمه. (۱۳۹۸)، مدل مفهومی موضوع زن در گفتمان انقلاب اسلامی (مطالعه موردی: منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای)، زن در توسعه و سیاست. ۱۷ (۲)، ۲۵۷-۲۷۷. قابل بازیابی از: https://jwdp.ut.ac.ir/article_74103.html
- (۹) خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۷۶). بیانات در دیدار جمعی از زنان، ۱۳۷۶/۰۷/۳۰، <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=2859>
- (۱۰) خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۸۴). بیانات در دیدار جمعی از بانوان برگزیده کشور، ۱۳۸۴/۰۵/۰۵، <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3298>
- (۱۱) خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۸۶). بیانات در دیدار بانوان نخبه در آستانه سالروز میلاد حضرت زهرا(س)، ۱۳۸۶/۰۴/۱۳، <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3390>
- (۱۲) خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۸۶). بیانات در دیدار دانشجویان دانشگاه‌های استان یزد، ۱۳۸۶/۱۰/۱۳، <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3416>
- (۱۳) خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۹۰). بیانات در دیدار جمعی از بانوان نخبه، ۱۳۹۰/۰۳/۰۱، <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=12518>
- (۱۴) خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۹۰). بیانات در دیدار دانشجویان کرمانشاه، ۱۳۹۰/۰۷/۲۴، <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=17597>
- (۱۵) خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۹۱). بیانات در دیدار شرکت‌کنندگان در اجلاس جهانی «زنان و بیداری اسلامی»، ۱۳۹۱/۰۴/۲۱، <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=20388>
- (۱۶) خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۱). پیام به کنگره‌ی «هفت هزار زن شهید کشور»، ۱۳۹۱/۱۲/۱۶، <https://farsi.khamenei.ir/message-content?id=22138>

۱۷) خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۹۲). بیانات در دیدار جمعی از بانوان فرهیخته‌ی حوزوی و دانشگاهی، ۱۳۹۲/۰۲/۲۱،

<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=22536>

۱۸) خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۹۲). بیانات در دیدار جمعی از مداحان، ۱۳۹۲/۰۲/۱۱،

<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=22443>

۱۹) خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۳). بیانات در دیدار جمعی از بانوان برگزیده کشور، ۱۳۹۳/۰۱/۳۰،

<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=26155>

۲۰) خوئینی، غفور؛ ملک‌شاه، آرزو (۱۳۹۷). کرامت زن از دیدگاه اسلام و اسناد بین‌المللی با تأکید بر اندیشه‌های امام خمینی، الاهیات قرآنی. ۶ (۱۰)، ۹۴-۷۷. قابل بازیابی از:

<https://ipmsariqt.ir/paper/IPM-1565165236/93/6>

۲۱) رحمتی، حسین علی (۱۳۸۶). کرامت زن در اسلام و غرب (مورد پژوهشی تطبیقی امام خمینی و فمینیسم)، پژوهشنامه متین. ۹ (۳۶)، ۹۵-۷۱. قابل بازیابی از:

https://matin.ri-khomeini.ac.ir/article_۶۵۲۴۹.html

۲۲) رضایی، صادق؛ امینی، ایمان؛ فخاریان، فاطمه؛ کرمی‌شهریار، احسان (۱۴۰۱). نقش تربیتی خانواده در حجاب دختران بر اساس آیات و روایات. دوفصلنامه پلیس زن. ۱۶ (۳۶)، ۲۰۰-

۱۸۱. قابل بازیابی از: http://ps.jrl.police.ir/article_98290.html

۲۳) رمضان، معصومه؛ ابراهیمی‌فر، طاهره؛ سنایی، اردشیر. (۱۴۰۰). تعارضات و تشابهات حقوق بشر اسلامی با حقوق بشر جهانی با تأکید بر حقوق زنان در ایران. دوفصلنامه پلیس زن.

۱۵ (۳۴)، ۱۸۰-۱۶۰. قابل بازیابی از: http://ps.jrl.police.ir/article_96239.html

۲۴) زکی، حمید؛ اکبری، محمدظاهر. (۱۳۸۶). کرامت و جایگاه زن در نظام حقوقی اسلام، تهران: مجموعه آثار همایش بین‌المللی امام خمینی (س) و قلمرو دین (۱) «کرامت انسان»، جلد ۱،

۲۵) سادات‌وارث، فرخ. (۱۳۷۸). مقام زن در اسلام، مجله حضور. ۴ (۳۰). قابل بازیابی از:

<https://fondby.com/STb98>

۲۶) سیمر، رضا؛ رضاپور، دانیال. (۱۳۹۷). جایگاه زنان در گفتمان رهبران انقلاب اسلامی ایران، زن و جامعه. ۹ (۳۴)، ۱۵۴-۱۳۳. قابل بازیابی از:

https://jzvj.marvdasht.iau.ir/article_3147.html

۲۷) شریفانی، محمد؛ معرفت، محمد. (۱۴۰۲). تحلیل حقیقت منزلت متعالی زن در گفتمان قرآن کریم و عترت طاهرین، فصلنامه زن و جامعه. ۱۴ (۵۵)، ۱۱۸-۱۰۵. قابل بازیابی از:

https://jzvj.marvdasht.iau.ir/article_6122.html

۲۸) صدر، موسی. (۱۳۹۱). سفر شهادت. (مهدی فرخیان و احمد ناظم، مترجمان). تهران: موسسه

فرهنگی تحقیقاتی امام موسی صدر

۲۹) صدر، موسی. (۱۳۹۴). نای و نی. (علی حجتی کرمانی، مترجم). تهران: موسسه فرهنگی

تحقیقاتی امام موسی صدر (چاپ سوم)

۳۰) صدر، موسی. (۱۳۹۵). ادیان در خدمت انسان. تهران: موسسه فرهنگی تحقیقاتی امام موسی

صدر (چاپ چهارم)

۳۱) صدر، موسی (۱۳۹۸). دین در جهان امروز. تهران: موسسه فرهنگی تحقیقاتی امام موسی

صدر (چاپ دوم)

۳۲) صدر، موسی. (۱۳۹۹). زن و چالش‌های جامعه. تهران: موسسه فرهنگی تحقیقاتی امام موسی

صدر (چاپ سوم)

۳۳) صدر، موسی. (۲۰۰۰ م). مسیرة الامام السید موسی الصدر. اعداد و توثیق: یعقوب ضاهر. بیروت:

داربلال.

۳۴) صفری، ولی الله؛ آیتی، سید محمد رضا؛ عربیان، اصغر. (۱۴۰۰). بررسی حقوق شهروندی زنان

بر مبنای آموزه‌های فقه شیعی، فصلنامه مطالعات میان‌رشته‌ای فقه، ۱(۴)، ۴۶-۲۱. قابل بازیابی

https://mrfeqhh.ctb.iau.ir/article_689024.html

از:

۳۵) ضاهر، یعقوب. (۱۳۹۸). گام به گام با امام: مجموعه گفتارها و مصاحبه‌ها و مقالات

سید موسی صدر (مجموعه ۱۲ جلدی)، ترجمه گروه مترجمان. تهران: موسسه فرهنگی

تحقیقاتی امام موسی صدر.

۳۶) طباطبائی، سید محمد حسین. (۱۴۳۰ ق). المیزان فی تفسیر القرآن. قم: مؤسسه النشر الاسلامی.

۳۷) فرخیان، مهدی. (۱۳۸۵). اندیشه ربوده شده: گفتارهای صاحب نظران ایرانی و غیر ایرانی

درباره امام موسی صدر، تهران: موسسه فرهنگی تحقیقاتی امام موسی صدر.

۳۸) فقیهی، علینقی. (۱۳۹۶). مؤلفه‌های حفظ کرامت زن و نقش تربیتی آن در سبک زندگی

اسلامی، پژوهشنامه اسلامی زنان و خانواده. ۵(۲)، ۱۵۸-۱۳۷. قابل بازیابی از:

https://pzjournals.miu.ac.ir/article_1057.html

- ۳۹) کریمی نیا، محمد مهدی؛ جعفری اکرم؛ بنواری، نسترن؛ انصاری مقدم، مجتبی. (۱۴۰۰). باز کاوی تطبیقی جایگاه زن در اندیشه امام خمینی و مقام معظم رهبری، پیشرفت های نوین در روانشناسی، علوم تربیتی. ۴(۳۶)، ۱۸۷-۱۷۲. قابل بازیابی از:
<https://jonapte.ir/fa/showart-edcd2e6a47e58e21e8d9d45c08f56516>
- ۴۰) مختاری، محمد حسین. (۱۳۸۸). زن و رؤیای آزادی در غرب، پژوهش نامه اسلامی زنان و خانواده (طهورا سابق). ۲(۴)، ۱۲۱-۱۳۶. قابل بازیابی از:
<https://fondby.com/Vocze>
- مرادی، ذبیح الله. (۱۳۹۸). نسبت کرامت و آزادی در اسلام و لیبرالیسم، اندیشه های حقوق عمومی، ۱(۱۶)، ۷۹-۹۶. قابل بازیابی از:
https://hoghoughi.nashriyat.ir/sites/hoghoughi.nashriyat.ir/files/article-files/6_13.pdf
- ۴۱) مصباح یزدی، محمد تقی. (۱۳۸۸). نگاهی گذرا به حقوق بشر از دیدگاه اسلام، قم: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره).
- ۴۲) مطهری، مرتضی. (۱۳۷۶). مجموعه آثار استاد شهید مطهری، تهران: صدرا.
- ۴۳) مهریزی، مهدی. (۱۳۹۲). جایگاه زن در اندیشه و عمل امام موسی صدر، تهران: موسسه فرهنگی تحقیقاتی امام موسی صدر.
- 44) Akbarzadeh, F., Mousavi, S.R., & Mohaghegh-Niya, H. (2001). A Comparative Study of the Role and Status of Women in the Thought and Movement of Imam Khomeini and Imam Musa Sadr. *Rahyaft Magazine of the Islamic Revolution*, 15(54), 345-365. https://www.rahyaftjournal.ir/article_136108.html
- 45) Ansarian, H. (2004). *Commentary and Explanation of Sahifa Sajjadih*. Qom: Dar al-Irfan.
- 46) Barrett, M. (1980). *Women's Oppressin Today: Problems in Marxist Feminist Analyis*. London: Verso.
- 47) De Beauvoir, S. (1956). *the Second Sex*. Ed by H.M. parshley. Jonuthn Cape thirty bedford London.
- 48) Ebrahimzadeh A, A. (2007). Humanity in the Eyes of Islam and Humanism. *Qabasat Magazine*, 12(44), 51-70. https://qabasat.iict.ac.ir/article_17449.html
- 49) Faghihi, A. (2017). Components of preserving women's dignity and its educational role in the Islamic lifestyle, *Islamic Journal of Women and Family*. 5 (2), 137-158. https://pzk.journals.miu.ac.ir/article_1057.html

- 50) Farrokhian, M. (2006). The Kidnapped Thought: Speeches by Iranian and Non-Iranian Scholars about Imam Musa Sadr. Tehran: Imam Musa Sadr Cultural Research Institute.
- 51) Habibollahian, M. (2024). Stars are not pickable. Qom: Maarif Publishing, 40th edition.
- 52) Heydari-Nasb, A., & Khodayar, D. (2015). The position and role of women in the Islamic government from the perspective of Imam Khomeini (RA). Bi-Quarterly Journal of Islamic Awakening Studies. 3 (6), 110-85.
https://www.iabaj.ir/article_46310.html
- 53) Jafari, M. (2011). Universal Human Rights, Research and Comparison in the Two Systems of Islam and the West. Tehran: Allameh Jafari Publishing House.
- 54) Jaggar, A. (1983). Feminist Politics, and Human nature. Totowa. NJ: Rowman and Allanheld.
- 55) Jalaiyan Akbarnia, A., & Mohammadi, M. (2015). The sanctity and dignity of women in the family from the perspective of Imam Reza (AS) Farhang Razavi. 3 (12), 138-119.
https://www.farhangrazavi.ir/article_45924.html
- 56) Kariminia, M.M.; Jafari A.; Bonvari, N., & Ansari Moghaddam, M. (2011). Comparative analysis of the position of women in the thought of Imam Khomeini and the Supreme Leader. New advances in psychology, educational sciences. 4 (36), 172-187.
<https://jonapte.ir/fa/showart-edcd2e6a47e58e21e8d9d45c08f56516>
- 57) Khademi, A., & Taghizadeh F. (۲۰۱۹). Conceptual Model of the Issue of Women in the Discourse of the Islamic Revolution (Case Study: Ayatollah Khamenei's Intellectual System). Women in Development and Politics. 17(2). 257-277.
https://jwdp.ut.ac.ir/article_74103.html
- 58) Khamenei, S.A. (1997). Statements in a Meeting with a Group of Women, 07/30/1997,
<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=2859>
- 59) Khamenei, S.A. (2005). Speeches at a meeting of elite women on the eve of the birth anniversary of Hazrat Zahra (PBUH), 04/13/2007, <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3390>
- 60) Khamenei, S.A. (2005). Statements in a Meeting with a Group of Selected Women of the Country, 05/05/1995,
<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3298>

- 61) Khamenei, S.A. (2007). Speeches at a meeting of students from universities in Yazd province, 10/13/2007, <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3416>
- 62) Khamenei, S.A. (2011). Speeches at a meeting of a group of elite women, 03/01/2011, <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=12518>
- 63) Khamenei, S.A. (2011). Statements at the meeting of Kermanshah students, 24/07/1390, <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=17597>
- 64) Khamenei, S.A. (2012). Message to the Congress of “Seven Thousand Martyred Women of the Country”, 16/12/1391, <https://farsi.khamenei.ir/message-content?id=22138>
- 65) Khamenei, S.A. (2012). Statements at the meeting of participants in the World Summit “Women and Islamic Awakening”, 21/04/1391, <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=20388>
- 66) Khamenei, S.A. (2013). Speeches in a meeting with a group of educated women from the seminaries and universities, 21/02/1392, <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=22536>
- 67) Khamenei, S.A. (2013). Speeches in a meeting with a group of eulogists, 11/02/1392, <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=22443>
- 68) Khamenei, S.A. (2014). Speeches in a meeting with a group of distinguished women of the country, 30/01/1393, <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=26155>
- 69) Khoeini, Gh., & Malekshah, A. (2018). The dignity of women from the perspective of Islam and international documents with emphasis on the thoughts of Imam Khomeini. *Quranic Theology* 6 (10), 94-77. <https://ipmsariqt.ir/paper/IPM-1565165236/93/6>
- 70) Mehrizi, M. (2013). The position of women in the thought and practice of Imam Musa Sadr. Tehran: Imam Musa Sadr Cultural Research Institute.
- 71) Mesbah Yazdi, M. T. (2009). A Brief Look at Human Rights from the Perspective of Islam. Qom: Imam Khomeini Educational and Research Institute Publications (RA).
- 72) Mokhtari, M. H. (2009). Women and the Dream of Freedom in the West. *Islamic Research Journal of Women and Family* (formerly Tahora). 2(4). 121-136. <https://fondby.com/Vocze>

- 73) Moradi, Z. (2019). The Relationship between Dignity and Freedom in Islam and Liberalism. *Thoughts on Public Law*, 1(16), 79-96.
https://hoghoughi.nashriyat.ir/sites/hoghoughi.nashriyat.ir/files/article-files/6_13.pdf
- 74) Motahari, M. (1997). *Collection of Works of Professor Shahid Motahari*. Tehran: Sadra.
- 75) Rahmati, H. A. (2007). The Dignity of Women in Islam and the West (A Comparative Case Study of Imam Khomeini and Feminism), *Matin Journal of Research*. 9(36), 95-71.
https://matin.ri-khomeini.ac.ir/article_65249.html
- 76) Ramezani, M., Ebrahimifar, T., & Sanaei, A. (2021). Conflicts and Similarities between Islamic Human Rights and Universal Human Rights with Emphasis on Women's Rights in Iran. *Women's Police Journal*. 15(34), 160-180.
http://ps.jrl.police.ir/article_96239.html
- 77) Rezaei, S., Amini, I., Fakharian, F., & Karami Shahryar, E. (2022). The educational role of the family in girls' hijab based on verses and narrations. *Women's Police Journal*. 16(36), 181-200.
http://ps.jrl.police.ir/article_98290.html
- 78) Sadat-Varish, F. (2000). The Status of Women in Islam. *Huzoor Magazine*, 4(30). <https://fondby.com/STb98>
- 79) Sadr, M. (2000). *The Path of Imam al-Sayyid al-Musaadir. Numbers and Verification: Yaqub Zaher*, Beirut: Dar Bilal.
- 80) Sadr, M. (2012). *The journey of martyrdom*. translated by Mehdi Farrokhian & Ahmad Nazim. Tehran, Imam Musa Sadr.
- 81) Sadr, M. (2015). *Nay & Ney*. translated by Ali Hojjati Kermani. Tehran: Imam Musa Sadr, third edition.
- 82) Sadr, M. (2016). *Religions in the Service of Man*. Tehran: Imam Musa Sadr Cultural Research Institute, 4th edition.
- 83) Sadr, M. (2019). *Religion in Today's World*, Tehran: Imam Musa Sadr Cultural Research Institute, 2nd edition.
- 84) Sadr, M. (2019). *Women and the Challenges of Society*. Tehran: Imam Musa Sadr Cultural Research Institute, 3rd edition.
- 85) Safari, V., Ayati, S. M. R., & Arabian, A. (2021). A Study of Women's Citizenship Rights Based on the Teachings of Shiite Jurisprudence. *Quarterly Journal of Interdisciplinary Studies of Jurisprudence*, 1(4), 21-46.
https://mrfeghh.ctb.iau.ir/article_689024.html

- 86) Sharifani, M., & Marefat, M. (2014). Analysis of the truth of the exalted status of women in the discourse of the Holy Quran and the progeny of Taherin. Quarterly Journal of Women and Society, 14(55), 118-105. https://jzvj.marvdasht.iau.ir/article_6122.html
- 87) Simbar, R., & Rezapour, D. (2018). The position of women in the discourse of the leaders of the Islamic Revolution of Iran. Women and Society, 9(34), 133-154. https://jzvj.marvdasht.iau.ir/article_3147.html
- 88) Tabatabaei, S. M. H. (2008). Al-Mizan in the Interpretation of the Quran. Qom: Al-Nashr-e-Islami Publishing House.
- 89) Wollstonecraft, M. (1975). A Vindication of the Rights of Women, ed. Carol H. Poston. New York: W.W. Norton.
- 90) Zaher, Y. (2019). Step by Step with Imam: A Collection of Speeches, Interviews, and Articles by Seyyed Musa Sadr (12-volume collection). translated by the group of translators. Tehran: Imam Musa Sadr Cultural Research Institute.
- 91) Zaki, H., & Akbari, M. Z. (2007). The Dignity and Status of Women in the Islamic Legal System. Tehran: Collection of Works of the International Conference on Imam Khomeini (PBUH) and the Territory of Religion (1) "The Dignity of Man", Volume 1, pp. 311 and 99.